

УДК 316.774 (477)

М. О. Кириченко
доктор філософії, професор кафедри державної служби
та менеджменту освіти, член-кореспондент
Академії наук вищої школи України,
перший проректор – проректор
з науково-педагогічної та навчальної роботи
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
Національної академії наук України

ІНФОРМАЦІЙНА АНТРОПОЛОГІЯ Й ІНФОРМАЦІЙНА ЕТИКА ЯК СКЛАДНИКИ ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Дослідження інформаційної антропології та інформаційної етики як складників цього типу ідеології розглядається як глобальний цивілізаційно-інформаційний процес, націлений на те, щоб підготувати суб'єкта до оброблення величезних обсягів інформації в суспільстві, яке називають постінформаційним чи технотронним. Ідеологія інформаційного суспільства вимагає інтенсифікації зусиль задля формування духовних і морально-ціннісних засад культивування інформаційної ідеології, від якої виграли б усі. Саме інформаційне суспільство націлене на реалізацію інтересів людей, в основі яких інформаціологічний підхід та інструментарій використання принципів-норм-парадигм динамізації інформаційного світу-соціуму-природи-особистості. Вироблення світоглядних позицій цього типу ідеології культивує принцип «інформаційне суспільство для всіх», жодного суб'єкта неможливо позбавити переваг інформаційного суспільства в реалізації своїх інтересів. У Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – головна задача у новому тисячолітті» від 12 грудня 2003 року отримала великий резонанс ідея, яка продукує формування ідеології інформаційного суспільства та її складників – інформаційної антропології та інформаційної етики, що об'єктивно виражені у Декларації тисячоліття – Йоганнесбургських Декларації та плані дій і Монтеррейському консенсусі, відповідних документах зустрічей на вищому рівні ООН (Декларації принципів). Саме в Декларації принципів репрезентується ідея ідеології інформаційного суспільства, в основі якої – інформаційна антропологія та інформаційна етика, викладені в «Декларації тисячоліття», що культивують філософію розвитку інформаційного суспільства як нового наукового напрямку [1, с. 13–24].

Серед зарубіжних авторів варто виділити роботи В. Гранта, Т. Добжанського, Р. Дюбо, Е. Майра, П. Медавара, М. Р'юза, Г. Сельє, Е. Уїлсона та інших, що базуються на результатах етнологічних, етнографічних, лінгвістичних, соціологічних, психологічних, психофізіологічних, компаративних дослідженнях. Ідеологія інформаційного суспільства є продуктом тривалого історичного розвитку, соціальні відносини якого формуються умовами інформатизації та розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Зміст ідеології набуває комунікативного смислу тільки завдяки людині й у системі конкретних соціальних відносин суспільства, що перебуває на високому рівні свого історичного розвитку. Саме активний розвиток засобів і способів розповсюдження інформації призвів до такого явища, як формування ідеології інформаційного суспільства. Теоретичним джерелом у справі пошуку основ філософської науки про людину слугували ідеї М. Шелера, Х. Плеснера, А. Гелена, Х.П. Рікмана, А. Сервера Еспінози та інших про місце антропології в системі наук, націлених на вироблення ідеології інформаційного суспільства як соціокультурного феномена культурної глобалізації [2, с. 487–492].

Термін «ідеологія інформаційного суспільства» в сучасному українському суспільстві ще не отримав постійного термінологічного статусу й розповсюдження, проте ми намагаємося розвивати (культивувати) ідеологію інформаційного суспільства як таку, що підтримується за рахунок таких понять, як інформаційна антропологія та інформаційна етика, тому що в її основі – людина й інформація як рушійні сили прогресу. В основі ідеології інформаційного суспільства основним ба-

гатством і ресурсом слугує інформація як найважливіший ресурс і додаткова вартість інформаційного суспільства, що в науковій літературі варіюється від інтерпретаційних моделей космізму, холізму, віртуалістики, трансгуманізму до трансперсональної психології та інтегрального аналізу (Уїлбер), концепцій освітньої культури інформаційного суспільства [3, с. 225–232].

Мета наукового дослідження – концептуалізація ідеології інформаційного суспільства поряд із такими поняттями, які базуються на засадах інформаційної антропології та інформаційної етики. Великої актуальності при цьому набуває розробка поняттєво-категорійного апарату ідеології інформаційного суспільства, в основі якого інформаційна людина та різноманітні складники інформаційної культури, що з необхідністю набувають інформаційного характеру. Ця мета досягається в контексті реалізації матриць-завдань: розкрити, що являє собою ідеологія інформаційного суспільства; обґрунтувати поняттєво-категорійний апарат ідеології інформаційного суспільства; розкрити сутність інформаційної антропології та інформаційної етики як складових компонентів ідеології інформаційного суспільства; виявити умови формування ідеології інформаційної культури, визначити проблеми її становлення.

В основі дослідження ідеології інформаційного суспільства лежить «антропний принцип» як головний принцип світовлаштування й моделювання інформаційного простору, який охоплений різними видами антропологій – економічної, політичної, соціальної, культурної, духовної, що обслуговують інформаційну людину, в основі якої – еволюція людської культури. Сучасні вчення про людину сприяють трансформації інформаційного простору, тому будь-який вид (тип) антропології впливає на становлення й розвиток ідеології інформаційного суспільства, алгоритми і способи її функціонування. Інформаціологічний підхід сприяє аналізу інформаційної основи світовлаштування, онтологічної та екзистенційної домінантності, первинності, що визначає роль віртуально-дигітальних і «мислетворних» інформаційних просторів, у контексті яких – ідея пан-комунікації та пан-інформації, тобто інтерактивного зв'язку й обміну всього зі всім. В основі аналізу ідеології інформаційного суспільства – ідея синергійної взаємодії та енергоінформаційного взаємоперетворення на рівні складних нелінійних систем, головною з яких є людина як основа інформаційного розвитку й діалогізації культурно-семантичних аспектів інформаційного буття. Феномен ідеології інформаційного суспільства репрезентує сьогодні міждисциплінарна парадигма нового рівня інформаційної взаємодії, сутність якої виражається інформаціоналізмом і відповідним ученням про людину в умовах подальшого розвитку інформаційного Всесвіту. Саме розвиток індустріального та постіндустріального суспільства спонукає до розвитку процесів інформатизації, що активно стимулювало потребу людини в інформації, яка стала інтегруючим фактором соціокультурного розвитку та подальшого формування ідеології інформаційного суспільства. Отже, синергетика (від грец. *synergeia* – співпраця) – міждисциплінарний науковий напрям, що актуалізує вивчення процесів самоорганізації в соціумі-природі, у відкритих нелінійних системах і свідчать про генезис інформаційних систем-моделей у будь-яких універсалах розвитку інформаційного світу. Синергетичний підхід до аналізу інформаційного суспільства

використовується під час вивчення такої складності неструктурованої системи, як мережеве інформаційне суспільство, що культивує й відповідає йому ідеологію, світогляд, світовідчуття інформаційно-комунікативного суспільства як нового типу соціуму [4, с. 266–278].

Ідеологія – це система концептів-ідей, у яких дискурсоосмислюються відносини та кореляції індивідів до соціуму-дійсності, один до одного, природи, суспільства. Ідеологію можна класифікувати як поліфункціональну модальність феноменів, які відображають екзистенційну форму існування людини в контексті вироблення ідеалів, цінностей, принципів, директив з метою висвітлення проблем соціуму-дійсності-особистості. Ідеологія інформаційного суспільства являє собою засіб координації й регулювання суспільних процесів на засадах інформаційної антропології та інформаційної етики. Знання, що становлять інформацію плюс розуміння, використовуються для управління інформаційними процесами, в основі яких концентруються інтереси людини. Інформаційна ідеологія – система теоретичних уявлень, що виражають інтереси, цілі та завдання щодо задоволення будь-яких інтересів чи прагматично-індивідуальних потреб, в основі яких – інформація як складник розуміння всіх інформаційно-суспільних процесів. Ідеологія інформаційного суспільства – це передусім учення, що диференціює цей феномен стосовно культури індустріально-постіндустріального розвитку, підвищення ролі інформації, знань і ролі в цьому процесі людини. Інформаційна ідеологія як компонент людської культури та досвіду людської цивілізації являє собою духовну частину інформаційного суспільства, що базується на інформаційній антропології та інформаційній етиці.

Ідеологія інформаційного суспільства характеризується такими рисами: 1) розкриває картину світу і його цінності, принципи, ідеї, ідеали, що акцентують увагу на місці й ролі людини в інформаційному світі; 2) інтерпретує перетворення інформації в знання, залучаючи елементи етики, мистецтва, культури, політики, економіки, філософії, науки, релігії, соціології, отримані попередніми поколіннями; 3) є формою суспільного життя, яка спонукає, як жити в умовах інформаційного суспільства, щоб до нього адаптуватися і стати повноцінним суб'єктом інформаційного суспільства; 4) ідеологія інформаційного суспільства стимулює й направляє при цьому поведінку та ініціативу людини в конкретно-реальній і соціально-культурній сфері діяльності, використовуючи ці інформації, що трансформуються в знання. Не випадково інформатизація в сучасному соціумі представлена як проблема інформаційного перетворення й розвитку в соціально-культурний еталон діяльності, саме тому ідеологія інформаційного суспільства може стати основою духовно-культурного розвитку цього виду соціуму. У констеляції з такими смислами все це робить інформаційну антропологію та інформаційну етику залежними від інтерпретації таких понять, як «інформація», «інформаційне суспільство», «інформаційний простір», в основі яких – інформаційна взаємодія як властивість нелінійних систем, що самоорганізуються. В основі ідеології інформаційного суспільства ми намагаємося розкрити й обґрунтувати поняттєво-категорійний апарат, а саме поняття «інформації», «інформаційної людини», «інформаційної антропології», «інформаційної етики», що значною мірою поглиблюють поняття «ідеологія інформаційного суспільства» та концепції інформаційного менеджменту [5, с. 208–217].

Інформація як фундаментальна категорія й закодоване знання – основа ідеології інформаційного суспільства, що виявляється в багатьох вимірах і контекстах – технічному, інструментальному, службовому, особистісному, в основі яких – взаємодія людини й освіти, людини та інформації. Інформаційний простір виконує роль бази даних, функції збереження і трансляції знань, що перетворюються в інформацію, примножуючи багатство як самої людини, так і суспільства. Процес інформаційної комунікації – лише один із процесів символічного обміну, що не передбачає радикальних антропологічних трансформацій та онтологічних наслідків цього процесу. У контексті наукового дискурсу ідеології інформаційного суспільства термін «інформація» розуміється: 1) як деяке

семіотичне (кодоване) уявлення; 2) як деяка прасубстанція та основа органічного й неорганічного Всесвіту; 3) ідея пан-інформаціоналізму; 4) ідея сутнісного взаємозв'язку розвитку людини та космосу, єдності геобіосфери й ноосфери; 5) ідея взаємозумовленості науково-технічного прогресу та еволюції людства; 6) ідея синергійної взаємодії та енергоінформаційного взаємоперетворення на рівні складних нелінійних систем; 7) ідея з відображенням як технологія перетворення людини та універсалу, що загалом сприяє формуванню сучасної парадигми інформаціоналізму й відповідного рівня осмислення місця та ролі інформації в сучасному суспільстві [6, с. 4–13].

Інформаційна антропологія базується на методології інформаціоналізму, що з необхідністю передбачає перегляд самого поняття людини й людяності, включає пошук нових антропологічних дискурсів, адекватних сучасним соціокультурним і соціоінформаційним реаліям і моделям. Людина в ХХІ столітті стала проблемою для самої себе, поглиблена технічними й технологічними причинами, психологічними можливостями стирання антропологічних і власних онтологічних меж. Спроба перевизначити людину та виявити її антропологічні межі й дослідити топіку антропологічних меж призвели до сучасного уявлення, що людина не просто індивідуальна та колективна активність, а передусім інтерактивність, поле діалогу і взаємодії простору різної природи. У силу інтерактивного та інтерсуб'єктивного характеру інформації сучасна інформаційна антропологія не може будуватися виключно на спробі виявлення субстанційних властивостей. Так як інформаційна антропологія акцентована на атрибутивних властивостях людини – активному перебуванні в потоці інформаційної комунікації, призначення управління – щодо обміну енергією із зовнішнім і внутрішнім середовищем, щодо комунікаційного вдосконалення, вона виступає як учення про відносини людини зі світом, який людина детермінує в процесі багаторівневої інформаційної взаємодії. На нашу думку, сучасна інформаційна антропологія переносить акцент із розгляду людини не того, якою вона є, а того, якою вона повинна бути. У сучасних інформаційних потоках такий індивід повинен уміти реалізувати себе як таку інформаційну людину, що вмє використовувати мережеву логіку (інфологіку) та можливості мережевого інтелекту. Так як інформаційні простори враховують активність людського розуму, його активність і можливості виявлення розуму, то саме вони можуть стати основою подальшого антропоцентричного перетворення, використовуючи «фільтри свідомості» (В. Налімов), щоб вступати в діалог із семантичним континуумом Всесвіту та розчинитися в голограмі інформаційного простору. Одна з матриць розуміння ідеології інформаційного суспільства – розуміння людини в напрямі поліонтичності й багатоманітності мислимих модальностей [7].

Інформаційна етика як складник ідеології інформаційного суспільства базується на таких ключових характеристиках, що становлять сутність етичних і моральних теорій і цінностей, завдяки яким укріплюється людська гідність. Як етичні й моральні цінності інформаційної етики, як компоненти ідеології інформаційного суспільства варто виділити довіру, чесність, моральність, справедливість, людську гідність, захист культурної різноманітності, транспарентність, повагу моральних, соціальних і релігійних цінностей, норм, етикету, соціокультурного досвіду. В інформаційному й постінформаційному суспільстві люди, що мають стосунок до використання інформації, повинні діяти в ім'я всезагального блага, не допускати зловживань під час використання ІКТ. У 2011 р. на 36 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО прийнятий Кодекс етики інформаційного суспільства, необхідний для соціалізації людини та засвоєння суб'єктом соціокультурного досвіду, вираженого в моральних цінностях інформаційного суспільства. Ці норми звернено й до сфери спілкування в соціальних мережах, сфери ігрового простору, включаючи свободу вираження думки, конфіденційність, етичні аспекти спілкування в межах інформаційного суспільства, принципи управління глобальною мережею Інтернет. Інформаційна етика як складник ідеології інформаційного суспільства включає принцип солідарності й партнерства між усіма зацікавленими сторонами (органи державного управління, бізнес, організації грома-

дянського суспільства), що включає заклик країн та урядів до «цифрової рівності», включаючи групи населення, що знаходяться «в станах ризику», – жінок, дітей, осіб із обмеженими можливостями, мігрантів, біженців. Інформаційна антропологія та інформаційна етика як складники ідеології інформаційного суспільства засвідчують сучасні можливості людини інформаційного суспільства, яка відкриває нові можливості для інтерпретації ціннісно-значимої інформації, необхідної для людини, розширення кругозору та здібностей людини, її технічної вдосконаленості, включаючи практики щодо змін і конструювання власного образу й сенсу існування [7]. Багатовимірність сутності людини інформаційного суспільства репрезентує варіанти творчого, толерантного, мобільного, вільно-креативного індивідууму, що являє собою «живу клітину інформації», ризикує заблукати в симулякрах і віртуальних мережах, переповнених сурогатами емоцій, жестів, вчинків, і перетворитися в одновимірну «людину-контент» як результат відчуження й миттєвої ідентифікації, варіант наповнення віртуального світу сурогатами особистісного досвіду, втілення індивідууму в різних віртуальних хронотопах.

Отже, ідеологія інформаційного суспільства – своєрідний комплекс інформаційних повідомлень, вірувань, поглядів, що становлять інформаційне поле, як головних констрuktів інформаційного суспільства – інформаційної антропології та інформаційної етики. Інформаційно-комунікативні технології й алгоритми впровадження інформаційного забезпечення держави, що становлять сутність духовно-інтелектуального потенціалу нації, сприяють мобілізації своїх творчих інтелектуальних сил на становлення єдиного інформаційного етносу, що базується на ідеї інформаціоналізму, і здатні призвести до добробуту, поєднання інформації й добробуту людей як цивілізаційних механізмів руху вперед на шляху історично-еволюційного генезису соціокультурної трансформації сучасного суспільства. Ідеологія інформаційного суспільства буде спроможною творити інформаційне середовище, бути готовою до використання інформації як символу добробуту, досягнення благополуччя головним суб'єктом інформаційного простору, чіткого окреслення інформаційно-стратегічних пріоритетів держави. Ідеологія інформаційного суспільства як ідеологія, що культивує ідею «добробуту для всіх», становить нову парадигму буття інформаційного суспільства, що детермінується інформаційною антропологією та інформаційною етикою.

Література

1. Воронкова В.Г. Формування інформаційного суспільства в Україні: виклик чи потреба часу? / В.Г. Воронкова, О.В. Соснін // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗДІА, 2015. – Вип. 60. – С. 13–24.
2. Воронкова В.Г. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен культурної глобалізації / В.Г. Воронкова // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. – К. : Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. – Вип. 72. – С. 487–492.
3. Кивлюк О.П. Освітня культура інформаційного суспільства в контексті глобалізаційної реальності / О.П. Кивлюк // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. – Вип. 67. – С. 225–232.
4. Максименюк М.Ю. Інформаційно-комунікативне суспільство як різновид складної соціальної системи і взаємодії / М.Ю. Максименюк, В.О. Нікітенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. – Вип. 66. – С. 266–278.
5. Мельник В.В. Формування концепції інформаційного менеджменту: сутність, задачі, основні напрями розвитку / В.В. Мельник // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2014. – Вип. 56. – С. 208–217.
6. Пожуєв В.І. Осмислення місця і ролі інформації у сучасному суспільстві / В.І. Пожуєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2010. – Вип. 42. – С. 4–13.
7. Ethical code of Information society. 36 general conference of UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002126/212696e.pdf>.

Анотація

Кириченко М. О. Інформаційна антропологія й інформаційна етика як складники формування ідеології інформаційного суспільства. – Стаття.

Мета статті – сформулювати концепцію ідеології інформаційного суспільства, яка б базувалася на засадах інформаційної антропології та інформаційної етики. Великої актуальності при цьому набуває розробка поняттєво-категорійного апарату ідеології інформаційного суспільства, в основі якого – інформаційна людина й різноманітні складники інформаційної культури. Методи дослідження – антропологічний, соціоаксіологічний, інформаціологічний, системний, що дають змогу проникнути в складники інформаційної культури та поглибити її сутність, структуру, природу. Наукова новизна дослідження в тому, що ідеологія інформаційного суспільства в соціогуманітаристиці майже не досліджена, тим більше спираючись на соціоантропологічну методологію. Результат дослідження – сформовано ідеологію інформаційного суспільства, яка може стати основою досягнення «добробуту для всіх» в умовах становлення неоекономіки чи Інтернет-економіки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, «суспільство знань та інновацій», інформаційна антропологія, інформаційна етика, інформаційна людина, інформаційна культура.

Аннотация

Кириченко Н. А. Информационная антропология и информационная этика как составляющие формирования идеологии информационного общества. – Статья.

Цель статьи – сформировать концепцию идеологии информационного общества, которая базировалась бы на основах информационной антропологии и информационной этики. Большую актуальность при этом приобретает разработка понятийно-категориального аппарата идеологии информационного общества, в основе которого – информационный человек и разнообразные составляющие информационной культуры. Методы исследования – антропологический, социоаксиологический, информациологический, системный, которые позволяют проникнуть в составляющие информационной культуры и углубить ее сущность, структуру, природу. Научная новизна исследования в том, что идеология информационного общества в социогуманитаристике почти не исследована, тем более опираясь на социоантропологическую методологию. Результат исследования – сформирована идеология информационного общества, которая может стать основой достижения «благосостояния для всех» в условиях становления неэкономии и Интернет-экономии.

Ключевые слова: информационное общество, «общество знаний и инноваций», информационная антропология, информационная этика, информационный человек, информационная культура.

Summary

Kyrychenko M. O. Information anthropology and information ethics as constituting the formation of information society ideology. – Article.

The paper studies information anthropology and ethics as components for forming ideology of the information society. Conceptual and categorical apparatus were studied. Anthropological, sociological and informational, systemic methods are studied. The bases of there are an information culture and a person. Scientific novelty was analyzed. Scientific subject was not studied earlier. In result of research was formed ideology information society, which can be the basic to achieve “prosperity for all” in conditions of neoeconomics or the Internet economics. The conclusion is made that ideology information society will help for development of the future of Ukraine and goes out among the leading competitive countries and to embark on the development of “knowledge society and innovation”, goes out among the leading competitive countries and to embark on the development of “knowledge society and innovation”.

Key words: information society, “society of knowledge and innovation”, information anthropology, information ethics, information person, information culture.